

๒. มหาสุณุตตต¹

[๑๘๕] เอวมเม สุตฺ:- เอกํ สมยํ ภควา สกุเกสุ วิหริติ กปิลวัตถุสมิ นิคฺโรธารามเ.
 อถ โข ภควา ปุพฺพณฺุสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย กปิลวัตถุํ ปิณฺุทาย ปาวิสฺ.
 กปิลวัตถุสมิ ปิณฺุทาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺุทปาทปฏิกฺกนฺุโต, เยน กภาพฺเขมกสฺส
 สกฺกสฺส วิหาโร, เตนฺุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย. เตน โข ปน สมเยน กภาพฺเขมกสฺส สกฺกสฺส
 วิหาเร สมฺพหฺลานิ เสนาสนานิ ปญฺุตฺตานิ โหนฺุติ. อทฺทสา โข ภควา กภาพฺเขมกสฺส
 สกฺกสฺส วิหาเร สมฺพหฺลานิ เสนาสนานิ ปญฺุตฺตานิ. ทิสฺวาน ภควโต เอตทโหสิ
 “สมฺพหฺลานิ โข กภาพฺเขมกสฺส สกฺกสฺส วิหาเร เสนาสนานิ ปญฺุตฺตานิ, สมฺพหฺลา นฺุ โข
 อธิ ภิกฺขุ วิหรนฺุตี”ติ.

[๑๘๖] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อานนฺุโท สมฺพหฺุเลหิ ภิกฺขุหิ สทฺธิ
 ฆฺฺายสกฺกสฺส วิหาเร จิวรกมฺมํ กโรติ. อถ โข ภควา สายณฺุสมยํ ปฺปฏิสฺลฺลานา วุฏฺฐิจิโต
 เยน ฆฺฺายสกฺกสฺส วิหาโร เตนฺุปสงฺกมิ, อฺุปสงฺกमितฺวา ปญฺุตฺเต อาสเน นิสฺีทิ. นิสฺุชฺช โข
 ภควา อายสฺมนฺุตํ อานนฺุทํ อามนฺุเตสิ “สมฺพหฺลานิ โข อานนฺุท กภาพฺเขมกสฺส สกฺกสฺส
 วิหาเร เสนาสนานิ ปญฺุตฺตานิ, สมฺพหฺลา นฺุ โข เอตฺถ ภิกฺขุ วิหรนฺุตี”ติ. สมฺพหฺลานิ
 ฆนฺุเต กภาพฺเขมกสฺส สกฺกสฺส วิหาเร เสนาสนานิ ปญฺุตฺตานิ, สมฺพหฺลา ภิกฺขุ เอตฺถ
 วิหรนฺุติ. จิวรการสมโย โน ฆนฺุเต วตฺตตี”ติ.

น โข อานนฺุท ภิกฺขุ โสภติ สงฺคณิการามิ สงฺคณิกโรโต สงฺคณิการามตํ อนฺุยฺตุโต
 คณารามิ คณโรโต คณสมฺมุทิโต. โส วตฺตานนฺุท ภิกฺขุ สงฺคณิการามิ สงฺคณิกโรโต
 สงฺคณิการามตํ อนฺุยฺตุโต คณารามิ คณโรโต คณสมฺมุทิโต, ยนฺุตํ เนกฺขมฺมุสฺสํ ปวิเวกฺสฺสํ
 อฺุปสมฺมุสฺสํ สมฺโพธิสฺสํ,² ตสฺส สฺขสฺส นิกามลาภี ภวิสฺสติ อภิจฺฉลาภี อภิสิรลาภีติ เนตํ จานํ
 วิชฺชติ. โย จ โข โส อานนฺุท ภิกฺขุ เอโก คณสฺมา วุปกฺกุจฺโ วิหริติ, ตสฺเสตํ ภิกฺขุโน
 ปาปฏิกฺกนฺุ. ยนฺุตํ เนกฺขมฺมุสฺสํ ปวิเวกฺสฺสํ อฺุปสมฺมุสฺสํ สมฺโพธิสฺสํ, ตสฺส สฺขสฺส นิกามลาภี

¹ มัชฌิมนิกาย อฺุปริปฺปนณาสกํ เล่มที่ ๑๔

² ส.อ. สมฺโพธิสฺสํ

ภวิสุสติ อภิจุลลาภี อภิสีรลาภีติ จานเมตํ วิชฺชติ.

โส วตानนุท ภิกฺขุ สงฺคณิการาโม สงฺคณิกโรโต สงฺคณิการามตํ อนฺยุตุโต
คณารามो คณโรโต คณสมฺมุทิตो, สามายิกํ वा กนฺตํ เจโตวิมฺตเต อฺปสมฺปชฺช วิหริสุสติ,
อสามายิกํ वा อกฺุปฺปนฺติ เนตํ จานํ วิชฺชติ. โย จ โข โส อานนุท ภิกฺขุ เอโก คณสมฺมา
วูปกฺกุโจ วิหริติ, ตสฺสเสตํ ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สามายิกํ वा กนฺตํ เจโตวิมฺตเต อฺปสมฺปชฺช
วิหริสุสติ, อสามายิกํ वा อกฺุปฺปนฺติ จานเมตํ วิชฺชติ.

นาหํ อานนุท เอกํ ฐปฺปี สมฺนุสฺสามิ, ยตฺถ รตฺตสฺส ยถาภิริตฺสฺส ฐปฺสฺส
วิปริณามญฺญถาภาวา น อฺปฺปชฺเชยฺยํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

[๑๘๗] อโย โข ปนानนุท วิหาโร ตตฺถ³ ตถาคเตน อภิสฺมุพฺพุโร, ยทิตํ
สพฺพนิมิตฺตํ อมนสิการา อชฺฉตฺตํ สฺญเวตํ อฺปสมฺปชฺช วิหริติ.⁴ ตตฺถ เจ อานนุท
ตถาคตํ อิมินา วิหาเรณ วิหฺรณฺตํ ภวนฺติ⁵ อฺปสงฺกมิตาโร ภิกฺขุ ภิกฺขุณีโย อฺปาสกา
อฺปาสิกาโย ราชานอ ราชมฺหามตฺตา ติตฺถิยา ติตฺถิยสาวกา. ตตฺถรานนุท ตถาคโต
วิเวกนินฺเนเนว จิตฺเตน วิเวกไปณฺเนน วิเวกปฺพภาเรณ วูปกฺกุเจเน เนกขมฺมาภิริเตน
พฺยนฺตฺธิญฺเจเตน สพฺพโส อาสวญฺจานึเยหิ ฐมฺเมหิ อญฺญตฺตํ อฺยโยชนิกปฺปฏิสฺสยฺตฺตํเยว กถํ
กตฺตา โหติ. ตสฺมาติหานนุท ภิกฺขุ เจปปี อากงฺเขยฺย “อชฺฉตฺตํ สฺญเวตํ อฺปสมฺปชฺช
วิหเรยฺยนฺ”ติ, เตนानนุท ภิกฺขุณา อชฺฉตฺตเมว จิตฺตํ สฺนุจเปตพฺพํ สฺนุณิสาทเตพฺพํ
เอโกทิกาทพฺพํ สฺมาททาทพฺพํ.

³ ฉ. ตตฺถ อิติ สทโท นตฺถิ

⁴ ฉ. วิหริตฺ

⁵ ก. ถควนฺตํ ฉ.ม. ภวนฺติ

[๑๘๘] กถญจานนุท ภิกขุ อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺจเปติ สนนฺนิสาเทติ เอโกทิกโรติ^๖ สมหาหติ. อิทานนุท ภิกขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ฌมฺเมหิ สวิตกุกํ สวิจาร์ วิเวกขั ปรจมํ ฌานํ... ทุตฺติยํ ฌานํ... ตติยํ ฌานํ... จตฺตถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ. เอวํ โข อานนุท ภิกขุ อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺจเปติ สนนฺนิสาเทติ เอโกทิกโรติ สมหาหติ. โส อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ มนสิกโรติ. ตสฺส อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ มนสิกโรโต สฺสญฺเจตฺตํ จิตฺตํ น ปกฺขนฺนุทติ น ปสฺสีทติ น สนฺตฺติญฺจติ นาวิมฺมุจฺจติ.^๗ เอวํ สนฺตฺตเมตํ อานนุท ภิกขุ เอวํ ปชานาติ “อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ โข เม มนสิกโรโต อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ จิตฺตํ น ปกฺขนฺนุทติ น ปสฺสีทติ น สนฺตฺติญฺจติ นาวิมฺมุจฺจติ”ติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชานโน โหติ.

โส พหิทฺธา สฺสญฺเจตฺตํ มนสิกโรติ ๔เปฯ โส อชฺฌตฺตพหิทฺธา สฺสญฺเจตฺตํ มนสิกโรติ ๔เปฯ โส อานนุชฺ มนสิกโรติ, ตสฺส อานนุชฺ มนสิกโรโต, อานนุชฺชาย จิตฺตํ น ปกฺขนฺนุทติ น ปสฺสีทติ น สนฺตฺติญฺจติ นาวิมฺมุจฺจติ. เอวํ สนฺตฺตเมตํ อานนุท ภิกขุ เอวํ ปชานาติ “อานนุชฺ โข เม มนสิกโรโต, อานนุชฺชาย จิตฺตํ น ปกฺขนฺนุทติ น ปสฺสีทติ น สนฺตฺติญฺจติ นาวิมฺมุจฺจติ”ติ, อิติห ตตฺถ สมฺปชานโน โหติ.

เตนानนุท ภิกขุณา ตสฺมึเยว ปุริมสฺมึ สฺมาธินิมิตฺเต อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺจเปตพฺพํ สนนฺนิสาเทตพฺพํ เอโกทิกาทพฺพํ สมหาหตพฺพํ. โส อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ มนสิกโรติ. ตสฺส อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ มนสิกโรโต, อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ จิตฺตํ ปกฺขนฺนุทติ ปสฺสีทติ สนฺตฺติญฺจติ วิมุจฺจติ. เอวํ สนฺตฺตเมตํ อานนุท ภิกขุ เอวํ ปชานาติ “อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ โข เม มนสิกโรโต, อชฺฌตฺตํ สฺสญฺเจตฺตํ จิตฺตํ ปกฺขนฺนุทติ ปสฺสีทติ สนฺตฺติญฺจติ วิมุจฺจติ”ติ, อิติห ตตฺถ สมฺปชานโน โหติ. โส พหิทฺธา สฺสญฺเจตฺตํ มนสิกโรติ ๔เปฯ โส อชฺฌตฺตพหิทฺธา สฺสญฺเจตฺตํ มนสิกโรติ ๔เปฯ โส อานนุชฺ มนสิกโรติ, ตสฺส อานนุชฺ มนสิกโรโต, อานนุชฺชาย จิตฺตํ ปกฺขนฺนุทติ ปสฺสีทติ สนฺตฺติญฺจติ วิมุจฺจติ. เอวํ สนฺตฺตเมตํ อานนุท ภิกขุ เอวํ ปชานาติ “อานนุชฺ โข เม มนสิกโรโต, อานนุชฺชาย จิตฺตํ ปกฺขนฺนุทติ ปสฺสีทติ สนฺตฺติญฺจติ

^๖ อ. เอโกทิกโรติ

^๗ อ. น วิมุจฺจติ

วิมฺวจุจตี”ติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ.

[๑๘๘] ตสฺส เจ อานนฺท ภิฺกฺขุโน อิมินา วิหารเณ วิหฺรโต จงฺกมาย จิตฺตํ นมตี,
 โส จงฺกมตี “เอวํ มํ จงฺกมณฺต์ นาภิฺชฺฌมาโทมณฺสุสา ปาปกา อกฺกุสลา ธมฺมา
 อนฺวาสฺสวีสฺสนฺตี”ติ, อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. ตสฺส เจ อานนฺท ภิฺกฺขุโน อิมินา วิหารเณ
 วิหฺรโต จานาย จิตฺตํ นมตี, โส ติวฺจตี “เอวํ มํ จิตฺตํ นาภิฺชฺฌมาโทมณฺสุสา ปาปกา อกฺกุสลา
 ธมฺมา อนฺวาสฺสวีสฺสนฺตี”ติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. ตสฺส เจ อานนฺท ภิฺกฺขุโน อิมินา
 วิหารเณ วิหฺรโต นิสฺซชฺชาย จิตฺตํ นมตี, โส นิสฺสีทตี “เอวํ มํ นิสฺสินฺนํ นาภิฺชฺฌมาโทมณฺสุสา
 ปาปกา อกฺกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสวีสฺสนฺตี”ติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. ตสฺส เจ อานนฺท
 ภิฺกฺขุโน อิมินา วิหารเณ วิหฺรโต สยนาย จิตฺตํ นมตี, โส สยตี “เอวํ มํ สยณฺต์
 นาภิฺชฺฌมาโทมณฺสุสา ปาปกา อกฺกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสวีสฺสนฺตี”ติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน
 โหติ.

ตสฺส เจ อานนฺท ภิฺกฺขุโน อิมินา วิหารเณ วิหฺรโต ภาสาย^๘ จิตฺตํ นมตี. “โส ยายํ
 กถา หีนฺวา คมฺมา ไปถฺชฺชนิกา อนฺริยา อนตฺถสฺสญฺหิตา น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย
 น อุปฺสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตตี. เสยฺยถึ? ราชกถา
 โจรกถา มหามตฺตกถา เสนากถา ภยกถา ยฺพุทฺธกถา อนฺนกถา ปานกถา วตฺถกถา
 สยนกถา มาลากถา คนฺธกถา ฌาติกถา ยานกถา คามกถา นิคมกถา นครกถา
 ชนปทกถา อิตฺถีกถา สุรกถา^๙ วิสีฆากถา กุมฺภจฺฉานกถา ปุพฺพเปตกถา นานตฺตกถา
 โลกกฺขายิกา สมฺพุทฺธกฺขายิกา อิติภวภวกถา อิติ วา. อิติ เอวฺฐปปี กถํ น กถฺสฺสามี”ติ.,
 อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. ยา จ ไซ อยํ อานนฺท กถา อภิสฺสฺลลฺลิกกา เจโตวิจฺจวณ-
 สฺปฺปายา^{๑๐} เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปฺสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย
 นิพฺพานาย สํวตฺตตี. เสยฺยถึ? อปฺปิจฺจกถา สนนฺตฺตฺตฺกถา ปวิเวกกถา อสฺสคฺคกถา

^๘ ส. ภาสาย ฉ. กถาย

^๙ ฉ. สุรากถา

^{๑๐} อ. เจโตวิจฺจวณฺสฺปฺปายา ฉ.ม. เจโตวีนีวณฺสฺปฺปายา

วีนารมุกถา สีสกถา สมาริกถา ปญญาถา วิมุตติถา วิมุตติญาณทสนกถา. อิติ
เอวรูปี กถิ กถสสุสามีติ, อิติห ตตถ สมุปชาโน โหติ.

ตสฺส เจ อานนฺท ภิกฺขุโน อิมินา วิหารเณ วิหโรโต วิตกฺกาย จิตฺตํ นมตี. “โส เยเม¹¹
วิตกฺกา หีนา คมฺมา ไปถฺชฺชนิกา อนรียา อนตฺถสญฺหิตา น นิพฺพิทาย น วิราคาย น
นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺจาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตฺนฺตี. เสยฺยถิํ?
กามวิตกฺโก พฺยาปาทวิตกฺโก วิหีสาวิตกฺโก, อิติ เอวรูปี วิตกฺเก น วิตกฺเกสฺสามี”ติ, อิติห
ตตถ สมุปชาโน โหติ. เย จ ไซ อิเม อานนฺท วิตกฺกา อรียา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺตี ตกฺกรสฺส
สมฺมา ทกฺขกฺขาย. เสยฺยถิํ? เนกฺขมฺมวิตกฺโก อพฺยาปาทวิตกฺโก อวิหีสาวิตกฺโก. อิติ
เอวรูปี วิตกฺเก วิตกฺเกสฺสามี”ติ, อิติห ตตถ สมุปชาโน โหติ.

[๑๙๐] ปญฺจ ไซ อิเม อานนฺท กามคฺคณา. กตเม ปญฺจ ? จกฺขุวิญฺญเญยฺยา รุปา
อิกฺกฺจา กนฺตา มนาปา ปิยฺรฺรูปา กามุปฺสญฺหิตา รชฺนียา. โสตฺวิญฺญเญยฺยา สทฺทา...
ฆานวิญฺญเญยฺยา คนฺธา... ชิวฺหาวิญฺญเญยฺยา รสา... กายวิญฺญเญยฺยา โฝภฺชฺพฺพา อิกฺกฺจา
กนฺตา มนาปา ปิยฺรฺรูปา กามุปฺสฺหิตา รชฺนียา, อิเม ไซ อานนฺท ปญฺจ กามคฺคณา. ยตฺถ
ภิกฺขุณา อภิกฺขณฺโ สกํ จิตฺตํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ “อตฺถิ นฺ ไซ เม อิเมสฺ ปญฺจสฺ กามคฺคเณสฺ
อญฺญตฺรสฺมี วา อญฺญตฺรสฺมี วา อายตเน อฺปฺปชฺชติ เจตฺโส สมฺทาจาโร”ติ. สเจ อานนฺท
ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ปชานาติ “อตฺถิ ไซ เม อิเมสฺ ปญฺจสฺ กามคฺคเณสฺ อญฺญตฺรสฺมี
วา อญฺญตฺรสฺมี วา อายตเน อฺปฺปชฺชติ เจตฺโส สมฺทาจาโร”ติ. เอวํ สนฺตเมตฺ อานนฺท ภิกฺขุ
เอวํ ปชานาติ “โย ไซ อิเมสฺ ปญฺจสฺ กามคฺคเณสฺ ฉนฺทราโค, โส เม อปฺปทีโน”ติ,¹² อิติห
ตตถ สมุปชาโน โหติ. สเจ ปนฺนนฺท ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ปชานาติ “นตฺถิ ไซ เม
อิเมสฺ ปญฺจสฺ กามคฺคเณสฺ อญฺญตฺรสฺมี วา อญฺญตฺรสฺมี วา อายตเน อฺปฺปชฺชติ เจตฺโส
สมฺทาจาโร”ติ. เอวํ สนฺตเมตฺ อานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ปชานาติ “โย ไซ อิเมสฺ ปญฺจสฺ
กามคฺคเณสฺ ฉนฺทราโค, โส เม ปทีโน”ติ, อิติห ตตถ สมุปชาโน โหติ.

¹¹ อ. เย เต

¹² อ. นปฺปทีโน

[๑๙๑] ปญจ โข อิมเ อานนุท อูปาทานกฺขนุชา, ยตถ ภิกฺขุณา อุกฺขยพฺพยานุสฺสึนา วิหาตพฺพ “อิติ ฐปฺ, อิติ ฐปฺสฺ สมฺทโย, อิติ ฐปฺสฺ อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา ๔เปฯ อิติ สญฺญา ๔เปฯ อิติ สงฺขารฯ ๔เปฯ อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมฺทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโม”ติ. ตสฺส อิมสฺ ปญจสฺ อูปาทานกฺขนุเชสฺ อุกฺขยพฺพยานุสฺสึโน วิหโรโต โย ปญจสฺ อูปาทานกฺขนุเชสฺ อสฺมิมาโน, โส ปหฺียติ. เอวํ สนฺตเมตํ อานนุท ภิกฺขุ เอวํ ปชานาติ “โย โข อิมสฺ ปญจสฺ อูปาทานกฺขนุเชสฺ อสฺมิมาโน, โส เม ปหฺีโน”ติ, อิติห ตตฺถ สมฺปชานो โหติ. อิมเ โข เต อานนุท ฐมา เอกนฺตกฺุสลาติกา¹³ อริยา โลกุตฺตรา อนวกฺขนุตา ปาปิมตา. ตํ ก็ มญฺญสิ อานนุท, กํ อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน อรหฺติ สาวโก สตฺถารํ อญฺพนฺธิตุํ อปิปฺยชฺชมาโนติ.¹⁴ ภาควํมฺลกา โน ภาเน ฐมา ภาควํเนตฺติกา ภาควํปฺฏิสรณา, สาธุ วต ภาเน ภาควนฺตํเยว ปฏฺิภาตฺ, เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถโ, ภาควโต สุตฺวา ภิกฺขุ ฐาเรสฺสนฺตีติ.

[๑๙๒] น โข อานนุท อรหฺติ สาวโก สตฺถารํ อญฺพนฺธิตุํ,¹⁵ยทฺิที่ สุตฺตเคยฺย-เวยฺยการณสฺส ตสฺส เหตุ, ตํ กิสฺส เหตุ? ที่สมฺรตฺตสฺส หิโว¹⁶ อานนุท ฐมา สุตฺตา ฐาตา วจฺสา ปริจิตฺตา มนฺसानุเปกฺขิตฺตา ทิฏฺฐิจฺยา สุปฺปฏิวิทฺธา. ยา จ โข อญํ อานนุท กถา อภิสฺสฺลเลชฺิกา เจโตวิจาร์ณสฺปฺปายา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อฺปสมาย อภินฺถาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ. เสยฺยถิที่? อปฺปิจฺจกถา สนฺตญฺจิกถา ปวิเวกกถา อสฺสคฺคกถา วิริยารมฺภกถา สึลกถา สมฺมาธิกถา ปญฺญากถา วิมุตฺติกถา วิมุตฺติญาณทสฺสนกถา. เอวรูปฺยา โข อานนุท กถาย โสตุํ¹⁷ อรหฺติ สาวโก สตฺถารํ อญฺพนฺธิตุํ อปิปฺยชฺชมาโนติ.¹⁸

¹³ ฉ.ม. เอกนฺตกฺุสลา กุสลาติกา

¹⁴ ฉ. อปิ ปญฺชชมาโนติ สึ. อปิปฺยชฺชมาโนปฺตี

¹⁵ ฉ. ยทฺิที่ สุตฺตํ เคยฺย เวยฺยการณํ ตสฺส เหตุ. อ. ยทฺิที่ สุตฺตํ เคยฺย เวยฺยการณสฺส

¹⁶ ฉ. เต

¹⁷ ฉ.อ. เหตุ

¹⁸ ฉ. อปิปญฺชชมาโน

เอวံ สนฺเต โข อานนฺท อัจฉริยฺสปทฺทโว โหติ. เอวํ สนฺเต อนฺเตวาสฺสปทฺทโว โหติ. เอวํ สนฺเต พุรหฺมจารฺสปทฺทโว โหติ.

[๑๙๓] กถญฺจานนฺท อัจฉริยฺสปทฺทโว โหติ? อิทานนฺท เอกจฺโจ สตุถา วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภาชติ อรณฺณํ รุกฺขมฺลํ ปพฺพตํ กนฺทริ คิริคฺหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโฆกาสํ ปลาลปฺปญฺชํ. ตสฺส ตถาวุปกฺกฺสฺส วิหฺรโต อนฺวาวฏฺฏนฺติ^{๑๙} พุรหฺมณคฺคหปฺติกา เนคมา เจว ชานปทา จ. โส อนฺวาวฏฺฏนฺตฺส พุรหฺมณคฺคหปฺติเกสฺส เนคเมสฺส เจว ชานปเทสฺส จ มฺจจฺฉํ นิกายมตี,^{๒๐} เคธํ อปชฺชติ, อวฏฺฏนฺติ พาหุลฺลทาย. อยํ วุจฺจตานนฺท อฺสปทฺทโว^{๒๑} อัจฉริโย, อัจฉริยฺสปทฺทเวณ อวธึสฺส นํ ปาปกา อกฺขลา ฐมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา^{๒๒} สทฺธา ทุกฺขวิปากา อายตี ชาติชฺรามธณียา. เอวํ โข อานนฺท อัจฉริยฺสปทฺทโว โหติ.

[๑๙๔] กถญฺจานนฺท อนฺเตวาสฺสปทฺทโว โหติ? ตสฺเสว โข ปนानนฺท สตุถุ สวโก ตสฺส สตุถุ วิเวกมฺนุพฺพหฺมมาโน วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภาชติ อรณฺณํ รุกฺขมฺลํ ปพฺพตํ กนฺทริ คิริคฺหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโฆกาสํ ปลาลปฺปญฺชํ. ตสฺส ตถาวุปกฺกฺสฺส วิหฺรโต อนฺวาวฏฺฏนฺติ พุรหฺมณคฺคหปฺติกา เนคมา เจว ชานปทา จ. โส อนฺวาวฏฺฏนฺตฺส พุรหฺมณคฺคหปฺติเกสฺส เนคเมสฺส เจว ชานปเทสฺส จ มฺจจฺฉํ นิกายมตี, เคธํ อปชฺชติ, อวตฺตติ พาหุลฺลทาย. อยํ วุจฺจตานนฺท อฺสปทฺทโว อนฺเตวาสี, อนฺเตวาสฺสปทฺทเวณ อวธึสฺส นํ ปาปกา อกฺขลา ฐมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทฺธา ทุกฺขวิปากา อายตี ชาติชฺรามธณียา. เอวํ โข อานนฺท อนฺเตวาสฺสปทฺทโว โหติ.

[๑๙๕] กถญฺจานนฺท พุรหฺมจารฺสปทฺทโว โหติ? อิทานนฺท ตถาคโต โลกเก อฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุกโต โลกวิทู อนฺตฺตโร

^{๑๙} อ. อนฺวาวตฺตนฺติ

^{๒๐} สී.อิ. มฺจจฺฉติ กายมตี

^{๒๑} สී.อิ. อฺสปทฺทโต

^{๒๒} สී.อิ. โปโนภวิกา

ปฐิมมุตตมสวธา สตุธา เทวมนุสสุสานัน พุทฺโธ ภควา. โส วิวิตตํ เสนาสนัน ภชติ อรณฺณํ
 รุกขมฺมูลํ ปพฺพตํ กนฺทํ คิริคฺหํ สฺสุสานัน วณฺปะตฺถํ อพฺโฆกาสํ ปลาลปฺปญฺชํ. ตสฺส
 ตถาวุปกฺกุสฺส วิหโรโต อนฺวาวกฺกุณฺโณติ พุราหฺมณคหฺปะติกา เนคมา เจว ชานปะทา จ. โส
 อนฺวาวกฺกุณฺโณติ พุราหฺมณคหฺปะติเกสฺส เนคเมสฺส เจว ชานปะเทสฺส จ น มุจฺฉํ นิกามยติ, น เคธํ
 อापชฺชติ, น อวกฺกุณฺโณติ พาหุสฺสลาเย. ตสฺสเสว โข ปนानนฺท สตุถุ สวโก ตสฺส สตุถุ
 วิเวกมฺนุพฺพหฺมมาโน วิวิตตํ เสนาสนัน ภชติ อรณฺณํ รุกขมฺมูลํ ปพฺพตํ กนฺทํ คิริคฺหํ
 สฺสุสานัน วณฺปะตฺถํ อพฺโฆกาสํ ปลาลปฺปญฺชํ. ตสฺส ตถาวุปกฺกุสฺส วิหโรโต อนฺวาวกฺกุณฺโณติ
 พุราหฺมณคหฺปะติกา เนคมา เจว ชานปะทา จ. โส อนฺวาวกฺกุณฺโณติ พุราหฺมณคหฺปะติเกสฺส
 เนคเมสฺส เจว ชานปะเทสฺส จ มุจฺฉํ นิกามยติ, เคธํ อापชฺชติ, อวกฺกุณฺโณติ พาหุสฺสลาเย. อयํ
 วุจฺจติ อานนฺท อุปทฺทโว พุรหฺมจารี, พุรหฺมจารูปทฺทเวเน อวธึสฺส นํ ปापกา อกฺกุสลา ฐมฺมา
 สงฺกิลลสิกา โปโนพุภวิกา สทรา ทฺกฺขวิปากา อายตี ชาติชฺรามรณียา. เอวํ โข อานนฺท
 พุรหฺมจารูปทฺทโว โหติ.

ตตฺตรานนฺท โย เจวายํ อัจฉริยฺุปทฺทโว, โย จ อนฺุเตวาสฺสูปทฺทโว, อยํ เตหิ
 พุรหฺมจารูปทฺทโว ทฺกฺขวิปากตโร เจว กฺกุณฺโณติปากตโร จ, อปี จ วินิปาตาย สํวตฺตติ.

[๑๙๖] ตสฺมาติห มํ อานนฺท มิตฺตวตฺตาย สมฺทาจรธ, มา สปะตฺตวตฺตาย. ตํ โว
 ภวิสฺสติ ทีฆมตฺตํ หิตาย สฺชทาย.

กถญฺจานนฺท สตุถาริ สวกา สปะตฺตวตฺตาย สมฺทาจรนฺติ, โน มิตฺตวตฺตาย?
 อิทานนฺท สตุธา สวกาณํ ฐมฺมํ เทเสติ อนฺุกมฺปะโก หิเตสึ อนฺุกมฺปะ อฺุปาทาย “อิทํ โว
 หิตาย อิทํ โว สฺชทายา”ติ. ตสฺส สวกา น สฺสุสฺสฺสนฺติ, น โสตํ โอบทฺทนฺติ, น อญฺญา จิตฺตํ²³
 อฺุปฺกุสฺสเปณฺติ. โวกฺกมฺม จ สตุถุ สาสนํ²⁴ วตฺตนฺติ. เอวํ โข อานนฺท สตุถาริ สวกา
 สปะตฺตวตฺตาย สมฺทาจรนฺติ, โน มิตฺตวตฺตาย.

²³ อ. อญฺณํ จิตฺตํ

²⁴ อ.ม.อ. สาสนา

กถญจานนุท สตถาริ สวากา มิตตวตตาย สมุทาจจณฺติ, โน สปรตตวตตาย?
 อิทานนุท สตถา สวากานํ ฐมฺมํ เทเสติ อนุกรมฺปโก หิตเตสี อนุกรมฺปํ อูปาทาย “อิทํ โว
 หิตาย อิทํ โว สุขายา”ติ. ตสฺส สวากา สฺสฺสฺสฺสนฺติ, โสต้ โอทหนฺติ, อญฺญา จิตฺตํ
 อูปฏฺฐเปณฺติ, น จ โวกุทม สตฺถุ สาสนํ วตฺตณฺติ. เอวํ โข อานนุท สตถาริ สวากา
 มิตตวตตาย สมุทาจจณฺติ, โน สปรตตวตตาย.

ตสฺมาติห มํ อานนุท มิตตวตตาย สมุทาจจณ, มา สปรตตวตตาย, ตํ โว ภวิสฺสตี
 ที่สมรตฺตํ หิตาย สุขายาติ. น เต²⁵ อหํ อานนุท ตถา ปรรุทมิสฺสํสามิ, ยถา กุมฺภกาโร อามเก
 อามกมตฺเต. นิคฺคยฺห นิคฺคยฺหาหํ อานนุท วกฺขามิ. ปวฺยฺห ปวฺยฺหาหํ²⁶ อานนุท วกฺขามิ.
 โย สาโร โส จสฺสตีติ.

อิทมวโจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนุโท ภควโต ภาสีตํ อภินฺนุทีติ.

มหาสุญฺญตสฺสฺตํ นินฺนิจิตํ ทุติยํ.

²⁵ อ.อิ. โว

²⁶ ปคฺคยฺห ปคฺคยฺหาหํ

๒. มหาสุญญตสูตร²⁷

ว่าด้วยสุญญตา สูตรใหญ่

[๑๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงเที่ยวบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว จึงเสด็จเข้าไปยังวิหารของเจ้ากาฬเขมกศาकยะ เพื่อทรงพักผ่อนในเวลากลางวัน สมัยนั้น ในวิหารของเจ้ากาฬเขมกศาकยะ มีเสนาสนะที่เขาจัดไว้เป็นอันมาก พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นเสนาสนะที่เขาจัดไว้เป็นอันมากแล้ว มีพระดำริอย่างนี้ว่า “ในวิหารของเจ้ากาฬเขมกศาकยะ เขาจัดเสนาสนะไว้เป็นอันมาก ในที่นี้มีภิกษุอยู่จำนวนมากหรือหนอ”

[๑๘๖] สมัยนั้น ท่านพระอานนท์กับภิกษุจำนวนมากกำลังตัดเย็บจีวรอยู่ในวิหารของเจ้ากฏายศากยะ ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้นแล้วเสด็จเข้าไปยังวิหารของเจ้ากฏายศากยะ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ แล้วได้รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ ในวิหารของเจ้ากาฬเขมกศาकยะ เขาจัดเสนาสนะไว้เป็นอันมาก ที่นั่นมีภิกษุอยู่จำนวนมากหรือ”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวิหารของเจ้ากาฬเขมกศาकยะนั้น มีภิกษุอยู่จำนวนมาก สมัยที่เป็นจีวรกาลของข้าพระองค์ทั้งหลายก็กำลังดำเนินไปอยู่ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ภิกษุผู้พอใจการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชอบคณะ ยินดีคณะ บันเทิงอยู่ในคณะ ไม่งามเลย

เป็นไปไม่ได้²⁸ ที่ภิกษุผู้พอใจการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชอบคณะ ยินดีคณะ บันเทิงอยู่

²⁷ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาร

ในขณะ จักเป็นผู้ได้เนกขัมมสุข²⁹ ปวิเวกสุข³⁰ อุปสมสุข³¹ สัมโพธิสุข³² ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก

เป็นไปได้³³ ที่ภิกษุผู้หลีกเลี่ยงออกจากคณะ อยู่ตามลำพังผู้เดียว พึงหวังเนกขัมมสุข ปวิเวกสุข อุปสมสุข สัมโพธิสุข จักเป็นผู้ได้สุขนั้น ตามปรารถนาได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก

เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้พอใจการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชอบคณะ ยินดีคณะ บันเทิงอยู่ในคณะ จักบรรลุเจโตวิมุตติ³⁴ ซึ่งเกิดขึ้นตามสมัย³⁵ อันน่ายินดี หรือโลกุตตรมรรค ซึ่งมีได้เกิดขึ้นตามสมัย³⁶ อันไม่กำเริบได้

เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้หลีกเลี่ยงออกจากคณะ อยู่ตามลำพังผู้เดียว พึงหวังบรรลุเจโตวิมุตติ ซึ่งเกิดขึ้นตามสมัย อันน่ายินดี หรือโลกุตตรมรรค ซึ่งมีได้เกิดขึ้นตามสมัย อันไม่กำเริบ³⁷

อาณนที เราไม่พิจารณาเห็นรูปอื่นแม้อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ไม่เกิดโสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกซ์ (ความไม่สบายกาย) โทมนัส (ความไม่สบาย

²⁸ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๓ หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

²⁹ **เนกขัมมสุข** หมายถึงความสุขของผู้ออกจากกามได้แล้ว (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖/๑๑๔)

³⁰ **ปวิเวกสุข** หมายถึงความสุขที่สังัดจากกาม (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖/๑๑๔)

³¹ **อุปสมสุข** หมายถึงความสุขอันสงบเพราะเป็นไปเพื่อการเข้าไปสงบกิเลสมีรากะเป็นต้น (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖/๑๑๔)

³² **สัมโพธิสุข** หมายถึงความสุขจากการตรัสรู้ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้มรรค (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖/๑๑๔)

³³ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๕๘ หน้า ๖๓ ในเล่มนี้

³⁴ **เจโตวิมุตติ** ในที่นี้หมายถึงความหลุดพ้นแห่งจิตฝ่ายรูปาวจรและฝ่ายอรูปาวจร (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖/๑๑๔)

³⁵ **เกิดขึ้นตามสมัย** ในที่นี้หมายถึงรูปฌานสมาบัติ ๔ และอรูปฌานสมาบัติ ๔ นี้ เป็นความหลุดพ้นจากกิเลสที่เกิดขึ้นตามสมัย (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖/๑๑๔)

³⁶ **มิได้เกิดขึ้นตามสมัย** ในที่นี้หมายถึงอริยมรรค ๔ และสามัญญผล ๔ นี้ เป็นความหลุดพ้นจากกิเลสที่มีได้เกิดขึ้นตามสมัย (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖/๑๑๔)

³⁷ ดูเทียบ ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๔๐/๔๕๑-๔๕๒

ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เพราะรูปตามที่ถูกคณกำหนดยินดีกันแล้วแปรผัน และเป็นอย่างอื่นเลย

[๑๘๗] อานนท์ กิวิหารธรรมนี้แลที่ตถาคตตรัสรู้แล้วในทีนั้นคือ ตถาคต เข้าสูญญตา³⁸ในภายใน เพราะไม่ใส่ใจนิमितทั้งปวงอยู่ ถ้าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกเดียรถีย์ เข้ามาหาตถาคตผู้มีโชค อยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ในทีนั้น ตถาคตย่อมมีจิตน้อมไปในวิเวก³⁹ น้อมไปในวิเวก โอนไปในวิเวก หลีกออกแล้ว ยินดียิ่งแล้วในแนกขัมมะ เป็นผู้สิ้นสุด จากธรรมเป็นที่ตั้งแห่ง อาสวะโดยประการทั้งปวง เป็นผู้ทำการเจรจาที่เกี่ยวข้องด้วยการชักชวนเท่านั้น ในบริษัทนั้นโดยแท้

อานนท์ เพราะเหตุนี้ ถ้าภิกษุ แม้หวังว่า “เราพึงเข้าสู่สุญญตาในภายในอยู่” ภิกษุนั้นพึงตั้งจิตไว้ในภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่น

[๑๘๘] **ภิกษุตั้งจิตไว้ในภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่น เป็นอย่างไร**

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ... บรรลุทุติยฌาน ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... ภิกษุตั้งจิตไว้ในภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่น เป็นอย่างนี้

ภิกษุนั้นใส่ใจสุญญตาในภายใน เมื่อเธอใส่ใจสุญญตาในภายใน จิตจึงไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่น้อมไปในสุญญตาในภายใน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดสุญญตานั่นที่มีอยู่อย่างนี้ว่า “เมื่อเราใส่ใจสุญญตาในภายใน จิตจึงไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่น้อมไปในสุญญตาในภายใน” ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมพัชฌญะในสุญญตาในภายในนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุนั้นใส่ใจสุญญตาในภายในนอก ฯลฯ

ภิกษุนั้นใส่ใจสุญญตาในภายในและในภายนอก ฯลฯ

³⁸ สุญญตา ในที่นี้หมายถึงผลสมาบัติ (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๗/๑๑๕)

³⁹ น้อมไปในวิเวก ในที่นี้หมายถึงน้อมไปในนิพพาน (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๗/๑๑๕)

ภิกษุ นั้นใส่ใจอาเนญชสมาบัติ เมื่อเธอใส่ใจอาเนญชสมาบัติ⁴⁰ จิตจึงไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่ยอมไปในอาเนญชสมาบัติ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุยอมรู้ชัด อาเนญชสมาบัตินั้นที่มีอยู่อย่างนี้ว่า “เมื่อเราใส่ใจอาเนญชสมาบัติ จิตจึงไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่ยอมไปในอาเนญชสมาบัติ” ภิกษุ นั้นเป็นผู้มีสัมปชัญญะ⁴¹ ในอาเนญชสมาบัตินั้นได้ ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุ นั้นตั้งจิตไว้ในภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่น ในสมาธิในเบื้องต้นนั้นแล ภิกษุ นั้นใส่ใจสุญญตาในภายใน เมื่อเธอใส่ใจสุญญตา ในภายใน จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และยอมไปในสุญญตาในภายใน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุยอมรู้ชัดสุญญตานี้ที่มีอยู่อย่างนี้ว่า “เมื่อเราใส่ใจสุญญตาในภายใน จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และยอมไปในสุญญตาในภายใน” ภิกษุ นั้นชื่อว่าเป็นผู้มี สัมปชัญญะในสุญญตาในภายในนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุ นั้นใส่ใจสุญญตาในภายนอก ฯลฯ

ภิกษุ นั้นใส่ใจสุญญตาในภายในและในภายนอก ฯลฯ

ภิกษุ นั้นใส่ใจอาเนญชสมาบัติ เมื่อเธอใส่ใจอาเนญชสมาบัติ จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และยอมไปในอาเนญชสมาบัติ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุยอมรู้ชัดอาเนญช สมาบัตินั้นที่มีอยู่อย่างนี้ว่า “เมื่อเราใส่ใจอาเนญชสมาบัติ จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และยอมไปในอาเนญชสมาบัติ” ภิกษุ นั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในอาเนญชสมาบัติ ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๘๘] อานนท์ หากเมื่อภิกษุ นั้นอยู่ด้วยวิหการธรรม⁴²อย่างนี้ จิตยอมโน้มไป เพื่อการเดินจงกรม ภิกษุ นั้นจึงเดินจงกรมด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออกิขณาและ โทมนัส จักครอบงำเราผู้เดินจงกรมอยู่อย่างนี้ไม่ได้” ภิกษุ นั้นชื่อว่าเป็นผู้มี สัมปชัญญะ⁴³ในการเดินจงกรมนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

⁴⁰ อาเนญชสมาบัติ ในที่นี้หมายถึงอรุปสมาบัติ (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๘/๑๑๖)

⁴¹ มีสัมปชัญญะ ในที่นี้หมายถึงมีความรู้ตัวว่ากัมมัญฐานของตนยังไม่สำเร็จ (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๘/๑๑๖)

⁴² วิหการธรรม ในที่นี้หมายถึงสมถะและวิปัสสนา (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๘/๑๑๗)

⁴³ มีสัมปชัญญะ ในที่นี้หมายถึงมีความรู้ตัวว่า กัมมัญฐานของตนสำเร็จแล้ว (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๘/๑๑๗)

หากเมื่อภิกษุผู้นั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมโน้มไปเพื่อการยืน ภิกษุผู้นั้นจึงยืน ด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออกิษณาและโทมนัส จักครอบงำเราผู้ยืนอยู่แล้วอย่างนี้ ไม่ได้” ภิกษุผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการยืนนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

หากเมื่อภิกษุผู้นั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมโน้มไปเพื่อการนั่ง ภิกษุผู้นั้นจึงนั่ง ด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออกิษณาและโทมนัส จักครอบงำเราผู้นั่งอยู่แล้วอย่างนี้ ไม่ได้” ภิกษุผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการนั่งนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

หากเมื่อภิกษุผู้นั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมโน้มไปเพื่อการนอน ภิกษุผู้นั้นจึงนอน ด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออกิษณาและโทมนัส จักครอบงำเราผู้นอนอยู่อย่างนี้ไม่ได้” ภิกษุผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการนอนนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

หากเมื่อภิกษุผู้นั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมโน้มไปเพื่อการพูด เธอใฝ่ใจว่า “เราจักไม่พูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพงศอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมือง เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ล่องลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม⁴⁴ ซึ่งเป็นเรื่องเลวทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน ภิกษุผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการพูดนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุผู้นั้นใฝ่ใจว่า “เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมักน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ”⁴⁵ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลา

⁴⁴ ดูเทียบ ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗/๘, อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๑-๑๕๓

⁴⁵ **วิมุตติญาณทัสสนะ** เป็นความรู้อันสุดท้าย แยกอธิบายได้ว่า วิมุตติ หมายถึงอรรถัตตผล ญาณทัสสนะ หมายถึงปัจจุเวกขณะญาณ คือญาณที่เกิดขึ้นถัดจากการบรรลุมรรคผลด้วยมัคคญาณและผลญาณเพื่อพิจารณาจรณผล พิจารณากิเลสที่ละได้แล้วและเหลืออยู่รวมทั้งพิจารณาวิมุตติ (อภ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑/๓๑๘)

กิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต⁴⁶ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดย
ส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง เพื่อดำริรู้ และเพื่อนิพพาน
ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสัมปชัญญะในการพูดนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

หากเมื่อภิกษุ นั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมโน้มไปเพื่อการตรีก ภิกษุ นั้นใส่ใจ
ว่า “เราจักไม่ตรีกในวิตกเห็นปานนี้ คือ กามวิตก(ความตรีกในกาม) พยาบาทวิตก
(ความตรีกในพยาบาท) วิหิงสาวิตก(ความตรีกในการเบียดเบียน)” ซึ่งเป็นวิตกเลวทราม
เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่
เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง เพื่อดำริรู้
และเพื่อนิพพาน ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสัมปชัญญะในการตรีกนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุ นั้นใส่ใจว่า “เราจักตรีกในวิตกเห็นปานนี้ คือ เนกขัมมวิตก (ความตรีกที่จะ
ออกจากกาม) อพยาบาทวิตก (ความตรีกในการไม่พยาบาท) อวิหิงสาวิตก (ความตรีก
ในการไม่เบียดเบียน)” ซึ่งเป็นวิตกของพระอริยะ เป็นเครื่องนำออก ที่นำออกเพื่อความ
สิ้นทุกข์ โดยชอบแก่บุคคลผู้ทำตาม ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสัมปชัญญะในการตรีกนั้น
ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๙๐] อานนท กามคุณ ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก
ชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนด
๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...
๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...
๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

⁴⁶ เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต หมายถึงเป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมณะและ
วิปัสสนา (อภ. นวก. อ. (บาลี) ๓/๑/๒๔๕) ในที่นี้บาลีเป็น “เจโตวิจรรณสปปายา” แต่ในฉบับภาษาไทย อังกฤษเป็น
“เจโตวิจรรณสปปายา” และฉบับรัฐสภาสังคิติ เป็น “เจโตวิจรรณสปปายา”, และสัปปายะที่ควรเสพ ๗ ประการ คือ
(๑) อาวาส (๒) โคจร (๓) การพูดคุย (๔) บุคคล (๕) โภชนะ (๖) ฤดู (๗) อิริยาบถ (ม. อ. อ. (บาลี) ๓/๑๔๙/๑๑๗)

๕. โภฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ
ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

อาบนนท์ กามคุณ ๕ ประการนี้

ภิกษุพึงพิจารณาจิตของตนเนื่อง ๆ ว่า “ข้อที่จิตฟุ้งขึ้นในเพราะกามคุณ ๕ นี้
ซึ่งเกิดขึ้นในกามคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือในอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่แก่เรา
หรือ” หากภิกษุพิจารณาอยู่ รู้ชัดอย่างนี้ว่า “ข้อที่จิตฟุ้งขึ้นในกามคุณ ๕ นี้ซึ่งเกิดขึ้นใน
กามคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือในอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่แก่เรา” เมื่อเป็น
เช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดข้อที่จิตฟุ้งขึ้นนั้น อย่างนี้ว่า “ฉันทราคะ^{๔๗} ในกามคุณ ๕ นี้ เรายัง
ละไม่ได้” ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ^{๔๘} ในฉันทราคะในกามคุณ ๕ นี้ ที่ยังละไม่ได้
นั้น ด้วยอาการอย่างนี้

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้ชัดอย่างนี้ว่า “ข้อที่จิตฟุ้งขึ้นในเพราะกามคุณ ๕ นี้ซึ่ง
เกิดขึ้นในกามคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือในอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มีแก่เราเลย”
เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดข้อที่จิตฟุ้งขึ้นนั้น อย่างนี้ว่า “ฉันทราคะในกามคุณ ๕ นี้ เรา
ละได้แล้ว” ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในฉันทราคะในกามคุณ ๕ นี้ ที่ละได้แล้ว
นั้น ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๙๑] อาบนนท์ อูปาทานันท์ ๕ นี้ เป็นธรรมที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นทั้งความเกิด
และความดับว่า “อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป

อย่างนี้เวทนา ฯลฯ

อย่างนี้สัญญา ฯลฯ

อย่างนี้สังขาร ฯลฯ

^{๔๗} ฉันทราคะ ในที่นี้หมายถึงความกำหนดที่ไม่รุนแรง(ฉันทะ) และความกำหนดที่รุนแรง(ราคะ) (วิ.อ. (บาลี) ๓/
๓๒๙/๕๗๒, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๘/๑๐๕)

^{๔๘} สัมปชัญญะ ในที่นี้หมายถึงรู้ชัด โดยรู้ว่า กัมมัฏฐานของเราสำเร็จพร้อมคือภิกษุพิจารณาอยู่ว่า ฉันทราคะใน
กามคุณ ๕ เราละได้แล้วหรือยังละไม่ได้ดังนี้ เมื่อรู้ว่ายังละไม่ได้ ต้องประคองความเพียร จึงจะเพิกถอน
ฉันทราคะได้ด้วยอนาคามิรรค ต่อจากนั้นก็พิจารณาผลสมาบัติในลำดับแห่งมรรค ออกจากผลสมาบัติแล้ว
พิจารณาอยู่จึงรู้ว่า ละได้แล้ว (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๐/๑๑๗)

อย่างนี้วิญญาน อย่างนี้ความเกิดแห่งวิญญาน อย่างนี้ความดับแห่ง
วิญญาน”⁴⁹

ภิกษุณั้ผู้พิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับในอุปาทานขันธ ๕ นี้อยู่ ย่อม
ละอัสสมิมานะ⁵⁰ ในอุปาทานขันธ ๕ ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดอัสสมิมานะที่ละได้
แล้วนั้น อย่างนี้ว่า “อัสสมิมานะในอุปาทานขันธ ๕ นี้ เราละได้แล้ว” ภิกษุณั้ชื่อว่า
ผู้มีสัมปชัญญะในอัสสมิมานะในอุปาทานขันธ ๕ นี้ ที่ละได้แล้วนั้น ด้วยอาการอย่างนี้
ธรรมเหล่านี้⁵¹ เนื่องมาจากกุศลโดยส่วนเดียว ไกลจากข้าศึก เป็นโลกุตตระ
อันมารผู้มีบาปหยั่งลงไม่ได้

อานนท์ เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ สาวกพิจารณาเห็นอำนาจ
ประโยชน์อะไร จึงควรติดตามศาสดาอย่างใกล้ชิด”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็น
หลัก มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ
ประทานวโรกาส เฉพาะพระผู้มีพระภาคเท่านั้นที่จะทรงอธิบายเนื้อความแห่งพระ
ภาสิตนั้นให้แจ่มแจ้งได้ ภิกษุทั้งหลายพึงจากพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้”

[๑๙๒] “อานนท์ สาวกไม่ควรติดตามศาสดาเพียงเพื่อฟังสูตรตะ เคຍະ
และเวຍยากรณะ ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะธรรมทั้งหลายอันเธอทั้งหลายสดับ ทรงจำ คล่องปาก เพ่งพินิจด้วยจิต
รู้แจ้งแทงตลอดดีแล้ว สิ้นกาลช้านาน แต่สาวกก็ควรติดตามศาสดาอย่างใกล้ชิด เพื่อ
ฟังเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมักน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความ
ไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ
เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความ

⁴⁹ ดูเทียบ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๔/๒๕๔

⁵⁰ **ละอัสสมิมานะ** ในที่นี้หมายถึงละมานะว่า เรามีในรูป ละฉันทะว่า เรามีในรูป ละอนุสัย (ความเคยชิน) ว่า เรามี
ในรูป (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๑/๑๑๘)

⁵¹ **ธรรมเหล่านี้** ในที่นี้หมายถึงสมณะ วิปัสสนา มรรค และผล (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๑/๑๑๘)

เป็นไปแห่งจิต เป็นไปเพื่อความเปื้อนหายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน

อานนท์ เมื่อเป็นเช่นนั้น อุบัติของอาจารย์จึงมีได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น อุบัติของศิษย์จึงมีได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น อุบัติของผู้ประพฤติพรหมจรรย์จึงมีได้

[๑๙๓] **อุบัติของอาจารย์** เป็นอย่างไร

คือ ศาสตรา⁵²บางคนในโลกนี้ พักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้า ที่แจ้ง และลอมฟาง เมื่อศาสนานั้นหลีกออกอยู่อย่างนั้น พรหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท จะพากันเข้าไปหา เมื่อพรหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว ศาสดานั้นย่อมยินดีความหมกมุ่นถึงความอยากได้ จะเวียนกลับมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก ศาสดานี้เราเรียกว่าอาจารย์ มีอุบัติ ด้วยอุบัติของอาจารย์ บาบอกุศลธรรมอันเศร้าหมอง เป็นเหตุเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติ ชราและมรณะต่อไป ก็ได้ฆ่าศาสนานั้น อานนท์ อุบัติของอาจารย์ เป็นอย่างนี้

[๑๙๔] **อุบัติของศิษย์** เป็นอย่างไร

คือ สาวกของศาสนานั้น เมื่อเพิ่มพูนความสงัดตามศาสนานั้น จึงพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้า ที่แจ้ง และลอมฟาง เมื่อสาวกนั้นหลีกออกอยู่อย่างนั้น พรหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท จะพากันเข้าไปหา เมื่อพรหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว สาวกนั้นย่อมยินดีความหมกมุ่นถึงความอยากได้ จะเวียนกลับมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก สาวกนี้เราเรียกว่าศิษย์มีอุบัติ ด้วยอุบัติของศิษย์ บาบอกุศลธรรมอันเศร้าหมอง เป็นเหตุเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติ ชราและมรณะต่อไป ก็ได้ฆ่าสาวกนั้น อานนท์ อุบัติของศิษย์ เป็นอย่างนี้

⁵² ศาสดา ในที่นี้หมายถึงเจ้าลัทธินอกพุทธศาสนา (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๓/๑๑๙)

[๑๙๕] **อุปัทวะของผู้ประพาศิตพรหมจรรย์** เป็นอย่างไร

คือ ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้สมควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธานุเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ตถาคตนั้นย่อมพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียมสงบ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง และลอมฟาง เมื่อตถาคตนั้นหลีกออกอยู่อย่างนั้น พรหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท จะพากันเข้าไปหา เมื่อพรหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว ตถาคตนั้นย่อมยินดีความหมกมุ่น ไม่ถึงความอยากได้ ไม่เวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก

ส่วนสาวกของตถาคตผู้ศานดานั้น เมื่อเพิ่มพูนความสงบตามตถาคตผู้ศานดา พระองค์นั้น ย่อมพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียมสงบ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง และลอมฟาง เมื่อสาวกนั้นหลีกออกอยู่อย่างนั้น พรหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท ย่อมพากันเข้าไปหา เมื่อพรหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว สาวกนั้นย่อมยินดีความหมกมุ่น ถึงความอยากได้ จะกลับเวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก สาวกนี้เราเรียกว่าผู้ประพาศิตพรหมจรรย์มีอุปัทวะ ด้วยอุปัทวะของผู้ประพาศิตพรหมจรรย์ บาบอกศุลธรรมอันเศร้าหมอง เป็นเหตุเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติชราและมรณะต่อไป ก็ได้ฆ่าสาวกนั้น อานนท์ อุปัทวะของผู้ประพาศิตพรหมจรรย์ เป็นอย่างนี้

อานนท์ บรรดาอุปัทวะทั้ง ๓ ประการนั้น อุปัทวะของผู้ประพาศิตพรหมจรรย์นี้ มีวิบากเป็นทุกข์ มีวิบากเผ็ดร้อนกว่าอุปัทวะของอาจารย์และอุปัทวะของศิษย์ เป็นไปเพื่อความตกต่ำ

[๑๙๖] อานนท์ เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายจงประพาศิตต่อเราด้วยวัตรของมิตรเถิด อย่าประพาศิตต่อเราด้วยวัตรของศัตรูเลย ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความสุขแก่เธอทั้งหลายตลอดกาลนาน

สาวกทั้งหลายย่อมประพาศิตต่อศาสดาด้วยวัตรของศัตรู ไม่ประพาศิตด้วยวัตรของมิตร เป็นอย่างไร

คือ ศาสดาในธรรมวินัยนี้เป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์ อาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรมสอนสาวกทั้งหลายว่า “เรื่องนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความ สุขแก่เธอทั้งหลาย” สาวกของศาสดานั้นกลับไม่ตั้งใจฟัง ไม่ตั้งใจเพื่อจะรู้ และยัง หลีกเลี้ยงที่จะประพฤติตามคำสั่งสอน⁵³ สาวกทั้งหลายยอมประพฤติต่อศาสดาด้วย วัตรของศัตถุ ไม่ประพฤติด้วยวัตรของมิตร เป็นอย่างนี้

สาวกทั้งหลายยอมประพฤติต่อศาสดาด้วยวัตรของมิตร ไม่ประพฤติด้วย วัตรของศัตถุ เป็นอย่างไร

คือ ศาสดาในธรรมวินัยนี้เป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์ อาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรมสอนสาวกว่า “เรื่องนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความ สุขแก่เธอ ทั้งหลาย” สาวกของศาสดานั้นก็ตั้งใจฟัง ตั้งใจเพื่อจะรู้ และไม่หลีกเลี้ยงที่จะประพฤติ ตามคำสั่งสอน สาวกทั้งหลายยอมประพฤติต่อศาสดาด้วยวัตรของมิตร ไม่ประพฤติ ด้วยวัตรของศัตถุ เป็นอย่างนี้

อานนท์ เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายจงเรียกร้องเราเพื่อเป็นมิตรเถิด อย่า เรียกร้องเราเพื่อเป็นศัตถุเลย ชื่อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความ สุขแก่ เธอทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

อานนท์ เราจักไม่ประคับประคองเธอทั้งหลาย เหมือนช่างหม้อประคับประคอง ภาชนะดินดิบที่ยังดิบอยู่ เราจักกล่าวชมแล้วชมอีก จักกล่าวยกย่องแล้วยกย่องอีก บุคคลใดมีแก่นสาร⁵⁴ บุคคลนั้นจักดำรงอยู่”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จบ มหาสุญญตสูตร ที่ ๒

⁵³ ดูเทียบ ที.สี. (ไทย) ๙/๕๑๓/๒๓๓

⁵⁴ แก่นสาร หมายถึงมรรคและผล แต่ในที่นี้แม่โลกิยคุณก็ประสงค์ว่า “แก่นสาร” (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๖/๑๒๐)